

ALFONSO SELVATICI. ZAPOMNIANY MAESTRO DI CAPPELLA JANA III SOBIESKEGO

Barbara Przybyszewska – Jarمیńska (Warszawa)

Historycy muzyki na dworach królów Polski w XVII wieku zwracają uwagę, że za czasów Zygmunta III i Władysława IV Wazów oraz w początkowym okresie rządów Jana II Kazimierza na czele międzynarodowego, w znacznej części włoskiego, zespołu stali włoscy, przede wszystkim przybyli z Rzymu, kapelmistrzowie¹. Pierwszym królewskim maestro di cappella, który nie pochodził z Italii, był Bartłomiej Pękiel. Objął on kierownictwo zespołu po wyjeździe z Rzeczypospolitej Marco Scacchiego (w końcu 1649 lub w 1650 roku), początkowo jako jego zastępca, a od 1653 roku pełnoprawny kapelmistrz. W 1655 roku, w związku z najazdem szwedzkim, kapela królewska została rozproszona. Wznowienie jej działalności datuje się ok. 1657 roku, kiedy kapelmistrzem został Jacek Różycki. Według dotychczasowego stanu badań kierował on zespołami kolejnych królów Polski (Jana II Kazimierza Wazy, Michała Korybuta Wiśniowieckiego, Jana III Sobieskiego i Augusta II Wettina – w tym ostatnim przypadku współkierował wraz z Johannem Christophem Schmidtem) do swojej śmierci, ok. 1703 roku².

Wobec braku dokumentacji działalności kapeli królewskiej w Polsce z II połowy XVII wieku, a w szczególności braku królewskich rachunków, które w pewny sposób informują, czy dany muzyk należał do zespołu i w danym czasie wypełniał swoje w niej obowiązki, szczególnego znaczenia nabierają zachowane akta metrykalne warszawskich kościołów, a zwłaszcza parafii św. Jana Chrzciciela. W zapisach aktów chrztów w tej parafii odnotowany został cały szereg przypadków, kiedy Jacek Różycki, obok którego nazwiska umieszczano informację o pełnionej funkcji – magister capellae S[acrae] R[egiae] M[aiestatis] – występował jako ojciec lub ojciec chrzestny. Także przy wymienianych w tych dokumentach kolejnych żonach muzyka – Zofii i Mariannie – podawano stanowisko w kapeli królewskiej ich męża. Takich wpisów w latach 60.-80. XVII wieku jest na tyle dużo, że trudno było wątpić, iż Różycki kierował w podanym czasie zespołami królewskimi bez żadnych przerw.

Takie przekonanie burzy zapis w rękopisie należącym do Muzeum Warszawy (A/I/3261: *Tabula censuum* klasztoru oo. augustianów, św. Marcina, w Warszawie z XVII wieku³), w którym

1 Zob. np. ANNA i ZYGMUNT M. SZWEYKOWSCY, *Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów*, Kraków 1997; BARBARA PRZYBYSZEWSKA-JARMIŃSKA, *Muzyczne dwory polskich Wazów*, Warszawa 2007.

2 ALEKSANDRA PATALAS, *Różycki Jacek*, w: *Encyklopedia muzyczna PWM, część biograficzna*, red. Elżbieta Dziębowska, t. „pe-r”, Kraków 2004, s. 496.

3 Pierwszy opis źródła i jego zawartości przedstawiła JOLANTA NIKLEWSKA, *Nowy nabytek Muzeum Historycznego*

na k. 65v zanotowano: „R[everendus] P[ater] M[agister] Alphonsus. Anno D[omi]ni 1678 in Aprili post mortem A[dmodum] R[everendi] P[atris] M[agistri] Alphonsi Salvatici Itali, magistri capellae S[acrae] R[egiae] M[aiestatis], za suknie fl. 44. D[ic]tus p[ate]r płacił od stołu i mieszkania”⁴.

Wydaje się niemal pewne, że zmarły w kwietniu 1678 roku w Warszawie, być może w wyniku panującej w tym czasie epidemii, zakonnik i kapelmistrz króla Polski, określony w powyższym wpisie jako magister „Alphonsus Salvatici”, jest tożsamy z muzykiem występującym w źródłach dworu w Innsbrucku w 1656 roku jako „P. Saluatici”⁵ („P.” należałoby traktować jako skrót od „Padre” lub „Pater”⁶), a także z augustianinem Alfonsem „Selvatici”, w którego sprawie król Polski Jan II Kazimierz Waza pisał 21 III 1667 roku do kardynała Virginio Orsiniego w Rzymie z prośbą o poparcie u papieża starań zakonnika o tytuł magistra teologii⁷, jak również z muzykiem „Alfonso Selvafici”, który najprawdopodobniej w latach 60. XVII wieku znajdował się na dworze Ferenc Nádasy’iego, węgierskiego magnata mającego swoją główną siedzibę w Pottendorf (Dolna Austria). Ze sporządzonego w 1671 roku, jeszcze przed śmiercią Nádasy’ego (straconego 30 kwietnia 1671 roku z wyroku sądu cesarskiego za udział w związanym z ruchami niepodległościowymi Węgrów tzw. spisku Wesselény’iego) spisu jego dłużników wynika – jak pokazuje dokument cytowany w pracy Petera Kyrály’ego –, iż w tym czasie w otoczeniu magnata wiadano, że muzyk był w służbie królowej Polski Eleonory Marii, żony Michała Korybuta Wiśniowieckiego („Alfonso Selvafici Musicus beÿ der Königin in Pohlen, wegenn rückständigen Salarÿ 300 fl.”)⁸. W 1671 roku ciągle w sprawie magisterium z teologii dla o. Alfonsa pisał do Rzymu z Warszawy (21 I) dawny wazowski śpiewak, a następnie kanonik warmiński Lodovico

---

M. St. Warszawy, „Rocznik Warszawski” 28 (1998), s. 323–331. Za zwrócenie mi uwagi na ten tekst bardzo dziękuję panu Piotrowi Jamskiemu z Instytutu Sztuki PAN. Dzięki informacjom podanym w *Tabula censuum* z klasztoru oo. augustianów mogłam podać datę roczną śmierci Bartłomieja Pękla, który zmarł w 1666 roku, a nie w 1670 lub ok. 1670, jak się przyjęło w dotychczasowej literaturze (zob. BARBARA PRZYBYSZEWSKA-JARMIŃSKA, *Marcin Mielczewski and Music under the Patronage of the Polish Vasas*, przekł. John Comber (Eastern European Studies in Musicology 3, red. Maciej Gołąb), Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2014, s. 39). Obecnie przygotowuję artykuł na temat znaczenia źródła dla badań nad historią muzyki w Warszawie w XVII wieku, pisząc go z myślą o publikacji w kwartalniku „Muzyka”.

4 Wielebny Ojciec Magister Alfonso. Roku Pańskiego 1678 w kwietniu po śmierci Wielce Czcigodnego Ojca Magistra Alfonsa Salvaticiego Włocha, królewskiego kapelmistrza.

5 Zob. WALTER SENN, *Musik und Theater am Hof zu Innsbruck*, Innsbruck 1954, s. 247.

6 Tak sugerował PETER KIRÁLY, *Musik und Musiker an der Residenz des Ferenc Nádasy III*, w: *Die Familie Nádasy vom 16. bis ins 20. Jahrhundert*, Tagungsband der 29. und 30. Schlaininger Gespräche 2009/2010, red. Rudolf Kropf, Wien 2015 (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland (WAB), 154), s. 184. Walter Senn natomiast uznawał za prawdopodobne, że nazwisko zostało w źródle błędnie zapisane i że chodziło o pochodzącego z Florencji muzyka nazwiskiem Pietro Salvetti (zob. SENN, op. cit., s. 247–248). Peter Király udzielił mi swojego artykułu przed drukiem, za co jestem mu serdecznie wdzięczna.

7 *Repertorium rerum Polonicarum ex Archivo Orsini in Archivo Capitolino Romae*, I pars, collegit W. Wyhowska De Andreis, Romae 1961 (Elementa ad fontium editiones III), s. 58 nr 532.

8 KIRÁLY, op. cit., s. 184.

Fantoni oraz z Lublina (30 VIII) król Michał Korybut Wiśniowiecki. Obaj polecali sprawę kardynałowi Orsiniemu, prosząc o jej poparcie u papieża⁹. Aż wreszcie, po otrzymaniu informacji, że tytuł magistra został mu przyznany, włączył się sam zainteresowany, pisząc z Warszawy dwa listy do kardynała Orsiniego. W pierwszym (15 X 1671) dziękuje mu za tytuł, w drugim (8 VI 1672) informuje, że wysłał pieniądze należne za *breve* oraz prosi o pomoc w uzyskaniu i ekspedycji dokumentu¹⁰. Te listy są szczególnie ważne, ponieważ pozwalają ustalić właściwą wersję nazwiska augustianina-muzyka – „Selvatici” (nazwisko to w różnych znanych i w części cytowanych tu źródłach występuje też w wariantach „Selvatico”, „Salvatico” i „Salvatici”, pomijając już zniekształconą wersję w dokumencie węgierskim).

W żadnym z wymienionych listów wysłanych z Polski za czasów Jan II Kazimierza Wazy oraz Michała Korybuta Wiśniowieckiego nie wspomina się, że o. Alfonso Selvatici był muzykiem, w żadnym też nie ma informacji biograficznych wykraczających poza to, że był zakonnikiem-augustianinem. Bardziej instruktywne jest *breve* papieża Klemensa X z 17 września 1672 roku, stanowiące odpowiedź na wielokrotnie ponawianą prośbę o promowanie ojca Alfonsa Selvaticiego na magistra świętej teologii, kierowane do przeora generalnego zgromadzenia augustianów Girolama Valvassori:

„Hieronymo Valvassorio, priori generali Ordinis Eremitarum Sancti Augustini. Eidem concedit, ut fratrem Alphonsum Salvatico, Bononiensem, eiusdem Ordinis, in aetate 60 annorum et ultra et in servitium regis Poloniae constitutum, promoveat ad magisterii gradum in sacra theologia.

Datum Romae, apud Sanctam Mariam Maiorem, die 17 Septembris 1672, anno tertio”¹¹.

Z dokumentu dowiadujemy się, że Alfonso Selvatici, augustiański zakonnik, urodził się w Bolonii, zapewne ok. 1612 roku, oraz że 1672 roku był w służbie Michała Korybuta Wiśniowieckiego, co wiemy też skądinąd.

Zestawiając poznane dotąd źródła dotyczące działalności o. Alfonsa Selvaticiego można przyjąć, że ten włoski zakonnik i muzyk z Bolonii odwiedził w 1656 roku Innsbruck, przez nieokreślony czas, prawdopodobnie w latach 60. XVII wieku, był zatrudniony jako muzyk na dworze Nádasdy’ego, po czym, najpóźniej w 1667 roku, znalazł się w Polsce. Był związany z Janem II Kazimierzem Wazą oraz Michałem Korybutem Wiśniowieckim i jego żoną Eleonorą

9 *Repertorium rerum Polonicarum ex Archivo Orsini in Archivo Capitolino*, II pars, collegit W. Wyhowska De Andreis, Romae 1962 (Elementa ad fontium editiones VII), s. 170 nr 935; *Repertorium rerum Polonicarum*, I pars, op. cit., s. 70 nr 651.

10 *Repertorium rerum Polonicarum*, II pars, op. cit., s. 183 nr 995, s. 198 nr 1072.

11 *Bullarium Ordinis Sancti Augustini. Regesta*, vol. VIII, 1669-1700, ed. Carolus Alonso, Romae 2003, nr 192, s. 75.

Marią. Nie jest jednak wiadome, w jakim charakterze. W każdym razie żadne znane źródła nie informują, że był wówczas, co wydaje się bardzo prawdopodobne, królewskim muzykiem. Jego zaangażowanie w życie muzyczne polskiego dworu potwierdza dopiero cytowany już wpis w *Tabula censuum* warszawskich augustianów z 1678 roku, a więc z czasów panowania Jana III Sobieskiego, w którym została podana wiadomość o śmierci Alfonsa Selvaticiego, królewskiego kapelmistrza.

Ponieważ, jeżeli chodzi o czas pobytu Selvaticiego w Polsce, istnieją przekazy źródłowe informujące, że w II połowie lat 60. i w kolejnych latach, aż do października 1676 roku, kapelmistrzem królewskim był Jacek Różycki¹², można brać pod uwagę ewentualność, że Alfonso Selvatici został powołany na to stanowisko u schyłku 1676 lub w 1677 roku przez Jana III Sobieskiego. Pozostawałby zatem na nim krótko, bo zapewne około kilkunastu miesięcy.

Do tej pory nie są znane żadne kompozycje muzyczne Alfonsa Selvaticiego ani nawet informacje, że niegdyś takie istniały. Ponieważ nie wydaje się możliwe, aby kierownictwo kapeli zostało powierzone osobie nie mającej dorobku kompozytorskiego, zwłaszcza że taki posiadał dotychczasowy maestro di cappella Jacek Różycki, niezbędne są dalsze poszukiwania źródeł, które dostarczyłyby wiadomości o twórczości o. Alfonsa. Prace trwają.

---

12 BARBARA PRZYBYSZEWSKA-JARMIŃSKA, *Muzyka i finanse*, II, „Muzyka” 1999, nr 3, s. 91. Zob. też Warszawa, Archiwum Archidiecezjalne, Parafia św. Jana Chrzciciela, sygn. 109: Księga chrztów 1669–1678, s. 473 (28 X 1676 matką chrzestną została „G[e]n[er]osa Marianna Rozycka, G[e]n[er]osi Hyacinthi Rozycki, magistri capellae S[acrae] R[egiae] M[aiestatis] legitimis consors”) oraz sygn. 304: Księga zaślubionych, s. 124 (22 IV 1680 odbył się ślub z udziałem w charakterze świadka m.in. „G[e]n[er]oso D[omi]no Hyacintho Rozycki, S[acrae] R[egiae] M[aiestatis] capellae magistro”. W okresie pomiędzy 28 X 1676 a 22 IV 1680 nie ma w aktach metrykalnych Parafii św. Jana Chrzciciela zapisów odnoszących się do Jacka Różyckiego. Nie są też znane inne źródła potwierdzające, że w tym czasie Różycki pozostawał królewskim kapelmistrzem.